

все – люди. Саме тому необхідно за здібностями бачити людину з її достоїнствами та недоліками. Такий підхід здатен забезпечити особистий розвиток талановитих дітей і розвиток їх здібностей. Знання та усвідомлення особливостей обдарованої дитини, а також урахування їх у навчальному процесі дасть змогу досягти талановитій дитині успіху у навчанні і служитиме її соціалізації.

Література

1. Одарённые дети : [пер. с англ.] / общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М. : Прогресс, 1991. – 376 с.
2. Giza Teresa Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole. – Kielce. Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej, 2006. – 359 s.
3. Nakoneczna Danuta Towarzystwo Szkół Twórczych // W: Szkice do pedagogiki zdolności / pod redakcją Andrzeja Góralskiego. – Warszawa: Wydaw. Nauk. SCHOLAR, 1996. – S. 27–31.

ГОЛОВАЧУК Н.І.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВНЗ

Центральною ланкою розвивального навчання є створення оптимальних умов для розвитку загальних навчальних здібностей учнів і їх творчого потенціалу. У зв'язку з цим перед кожним учителем стоїть завдання виявити, закріпити у школярів прагнення і потяг до творчого самовираження, а також створити всі необхідні умови для їх подальшого розвитку.

Виховання творчої особистості учня неможливе без права вчителя на власну творчість, на пошуки своєї технології, яка відповідає його особистісним якостям. Педагогічна творчість має дві сторони: творчість самого організатора навчально-виховного процесу учителя і творчість учнів як необхідна умова вдосконалення вчителя та розвитку творчих можливостей дітей [1].

Учитель як суб'єкт педагогічної творчості має бути сформований як творча індивідуальність, яка включає в себе творче мислення і здатність до творчої діяльності [3; 4].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (праць Ю. Азарова, Ю. Бабанського, О. Бодальова, В. Загвязінського, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Н. Кічук, Н. Кузьміної, Л. Лузіної, М. Нікандрова, М. Поташника, В. Сластьоніна, Р. Шакурова та ін.) можна сформулювати найважливіші якості вчителя, що сприяють успішній творчій діяльності:

- здатність до нестандартного рішення;
- пошуково-проблемний стиль мислення;
- уміння створювати проблемні, нестандартні навчальні й виховні ситуації;
- оригінальність у всіх сферах своєї діяльності;
- творча фантазія, розвинута уява;
- специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливість, інтуїтивне відчуття нового та оригінального тощо).

Активна творча діяльність учителя дає позитивний результат у тому випадку, коли буде базуватися на двох основах: розвитку творчої активності студентів у ВНЗ й подальшій організації творчого пошуку вчителя в школі. Тому одним із за-

вдань вузівської підготовки майбутніх учителів є розвиток їх творчих здібностей, нестандартного мислення, формування вмій та навичок здійснювати в майбутньому навчально-виховний процес на творчому рівні [2].

Мета статті – висвітлити результати вивчення й аналізу досвіду роботи кафедр Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії з питань розвитку творчих здібностей у студентів – майбутніх учителів.

Виявлено, що важливою передумовою формування творчих умінь та навичок у студентів є організація творчого процесу на заняттях і залучення їх до активної участі в ньому. Творчий процес – це створення нових соціально значущих матеріальних і духовних цінностей. Ми поділяємо точку зору А. Матюшкіна [5] щодо таких його етапів:

- зіткнення з новим, творча невизначеність;
- пошуки рішення;
- критика;
- підтвердження і втілення.

На кожному з них формуються певні елементи творчих умінь і навичок студентів.

Досвід практичної роботи зі студентами Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та результати досліджень доводять, що ефективність формування їх творчих умінь і навичок забезпечується комплексним Підходом до вирішення цієї проблеми. У зв'язку з цим використовується така система:

- лекційні, семінарські, лабораторно-практичні заняття;
- самостійна робота студентів;
- робота проблемних груп, гуртків;
- спецкурси, спецсемінари;
- педпрактика;
- курсові і дипломні роботи майбутніх учителів.

Студенти залучаються до різних видів пізнавальної діяльності, пробують себе в процесі багатьох видів творчого пошуку. Подібні види навчально-практичної діяльності дають змогу визначити інтереси, нахили, творчі здібності і можливості, урахування яких допомагає створювати необхідні умови для їх підтримки й розвитку.

Отже, процес навчання організовується таким чином, щоб викликати у студентів потребу в творчому застосуванні знань, здібностей, нестандартного мислення й подальшого розвитку.

Привертає увагу основна форма організації навчального процесу -лекція. Розвитку творчого мислення та уяви сприяють лекції, на яких аргументується і мотивується тема, чітко визначаються мета і завдання, дається історіографія, використовуються різні рівні проблемного навчання, до структури яких входять елементи дослідної роботи, розкриваються сучасні підходи і концепції, використовується досвід роботи кращих учителів, шкіл, визначаються перспективи розвитку школи і педагогіки, здійснюються міжпредметні і внутрішньопредметні зв'язки. На таких лекціях створюється атмосфера наукового пошуку. У процесі дискусій розвивається творчий потенціал її учасників, образне і продуктивне мислення, творча уява, мовлення. Студенти вчаться самостійно мислити, робити висновки. Використання наукової методики озброює студентів не тільки знаннями, а й методами їх здобуття.

На семінарських і лабораторно-практичних заняттях із педагогіки, основ педагогічної майстерності, методики виховної роботи студентам пропонуються творчі завдання різних рівнів складності: від презентації книг на першому курсі до створення і вирішення педагогічних ситуацій, представлення передового педагогічного досвіду, інсценізації віршів, уривків творів, проведення фрагментів уроків на другому і до проведення нестандартних уроків та виховних заходів – на третьому.

Творче аналітичне мислення і творча педагогічна уява розвиваються в студентів у процесі створення й вирішення педагогічних ситуацій. Творча педагогічна ситуація (ситуація, яка містить у собі суперечність) дає можливість перевірити теоретичні знання, вибрати інструмент педагогічних дій і прогнозувати результат. У процесі її вирішення студенти визначають умови, у яких вона виникла, дійових осіб, основну суперечність, аналізують дії кожного учасника і оцінюють їх; пропонують декілька варіантів вирішення й обирають оптимальний. Обґрунтовують його. Такий характер навчально-пізнавальної діяльності сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань, розвиває здатність прогнозувати і передбачати дії учасників ситуації та її результати. А найголовніше – запобігати складним конфліктним ситуаціям.

Значне місце у своїй роботі викладачі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії відводять рольовим, і особливо діловим, іграм. Із психології відомо, що гра забезпечує гармонійну роботу головного мозку (стимулює роботу правої півкулі, а через неї всього мозку). У процесі гри напружені всі пошукові емоції.

На повну силу працює образне і логічне мислення, мобілізовані всі види пам'яті, ввімкнені вольові механізми, залучені всі таємні резерви психіки. Тому ККД ігрових методів від 2 до 10 разів більший порівняно зі словесним навчанням. У діловій грі засвоєння знань студентами і формування педагогічних умінь і навичок відбувається не абстрактно, а в реально змодельованому навчально-виховному процесі, у динаміці розвитку сюжету ділової гри. У студентів формуються навички педагогічної взаємодії, ціннісні орієнтації й установки, актуалізуються і закріплюються знання, розвивається пізнавальний інтерес і творчий потенціал. Знання з теоретичного рівня переводяться на вищий – практичний.

До проведення фрагментів уроків на другому курсі, уроків і виховних заходів на третьому студенти відповідно до своїх здібностей і можливостей готують роздатковий матеріал, наочність, підбирають музику, цікаві повідомлення, факти, прислів'я та приказки, пісні, складають вірші, готують завдання творчого характеру тощо.

З метою створення оптимальних умов для розвитку творчих здібностей викладачі орієнтують студентів на підготовку і проведення різних типів нестандартних уроків: уроків-мандрівок, уроків-загадок, уроків-ігор, уроків-казок, уроків-легенд тощо. Ці уроки позбавлені звичайних шаблонів. Їх характерною рисою є створення протягом усього уроку умов для творчої навчальної діяльності учнів. Студенти виступають у ролі вчителів-предметників, класних керівників, директора, завуча, методистів. Подібні практикуми сприяють глибшому самопізнанню, самооцінці, саморозвитку, формують уміння і навички педагогічної діяльності. Під час аналізу увага студентів зосереджується і на творчому аспекті уроку чи виховного заходу. Обговорюються: новизна й оригінальність, прийоми розвитку пізнавального інтересу і творчих здібностей; відповідність змісту, форм, методів, засобів, меті та рівневі розвитку учнів тощо.

Враховуючи об'єктивні оцінки своїх товаришів і викладача, студенти краще усвідомлюють свої недоліки, резерви. Це є стимулом до самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, створення своєї творчої лабораторії і саморозвитку творчої особистості майбутнього вчителя.

З метою виявлення ролі занять, які проводяться на кафедрі трудового навчання та художнього конструювання щодо підготовки творчої особистості майбутнього вчителя, ми провели анкетування серед студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Усі опитані студенти зазначили, що заняття, на яких розглядаються основи художнього конструювання, дають суттєвий поштовх до розвитку творчих здібностей майбутнього педагога, а саме:

- тренують творче мислення й уяву;
- викликають бажання зацікавити присутніх на занятті;
- дають можливість переймання нових творчих ідей одними студентами в інших;
- допомагають розкрити творчі задатки і здібності.

Значною є також роль занять із основ педагогічної майстерності в підготовці майбутнього творчого вчителя, що підтверджується також результатами досліджень рівня розвитку творчої активності студентів.

Критеріями оцінювання рівня розвитку творчої активності студентів ми обрали:

- уміння бачити і виділяти проблему;
- створювати проблемні ситуації в процесі навчання і виховання; знаходити шляхи до її розв'язування; відбирати і структурувати навчальний матеріал;
- виділяти головне, суттєве;
- ставлення студентів до вивчення предметів педагогічного циклу, до своєї майбутньої професії;
- ставлення до навчання, прагнення до самовдосконалення.

Дослідження показало, що рівень сформованості творчої активності залежить від загального рівня розвитку студента, від досвіду творчої діяльності, набутого в школі і за рік навчання у ВНЗ, від наявності задатків та здібностей.

Під час проведення першого зрізу студенти з високим рівнем активності становлять лише 10% від загальної кількості респондентів. Вони мають власний погляд на педагогічні постулати, сміливо аналізують свій і чужий досвід, уміло виділяють у ньому найсуттєвіше, висловлюють власні судження, творчо підходять до вирішення ігрових завдань, активно працюють у проблемних групах, проводять цікаві педагогічні дослідження.

На жаль, 90% респондентів належали до груп із середнім та слабким проявом творчих здібностей. Вони менш самостійні у своїх діях і прийнятті рішень, їм часто бракує досвіду творчої діяльності, притаманна низька самооцінка своїх можливостей, невпевненість у позитивному результаті. Багатьом із них властиве репродуктивне мислення, вони часто схильні до стереотипів у діяльності.

Результати другого зрізу показали, що внаслідок цілеспрямованої роботи з розвитку творчого потенціалу студентів на заняттях з предметів педагогічного циклу рівень творчої активності студентів значно зростає. До групи студентів із високим рівнем творчої активності належить 48% респондентів, а з низьким рівнем – 52%. Таким чином, рівень творчої активності підвищується у середньому на 38%.

Як бачимо, заняття з педагогічних дисциплін значно підвищують творчий потенціал, розвивають творчі здібності майбутніх учителів, адже творчість є однією з суттєвих характеристик педагогічної діяльності.

Висновки. Отже, ми дослідили та обґрунтували досвід роботи викладачів кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії з формування творчої особистості вчителя у процесі вузівської підготовки. Перспективами подальших досліджень є узагальнення досвіду розвитку і реалізації творчого потенціалу майбутніх учителів засобами художньої творчості.

Література

1. Абрамян В.Ц. Формування творчої активності студентів творами живопису в навчальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки / В.Ц. Абрамян. – Х., 1996. – 20 с.
2. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества : учеб. пособ. для вузов / Л.Б. Ермолаева-Томина. – 2-е изд. – М. : Академ. проект : Культура, 2005. – 304 с.
3. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей / Н.В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1961, – 98 с.
4. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М. : Наука, 1978. – 128 с.
5. Матюшкин А.М. Мышление, обучение, творчество / А.М. Матюшкин. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 720 с.

ГОНЧАР О.В.

ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

*Сьогоднішня буває наслідком минулого.
Щоб судити про перше, слід згадати останнє:
одне іншим, так би мовити, доповнюється,
і зв'язки передаються думкам ясніше.
Н.М. Кармазин "Історія держави Російської"*

Сьогодні Україна, як і всі країни, переживає найжорстокішу економічну кризу, що стала результатом стрімких політичних, технологічних і соціокультурних змін у житті світового співтовариства останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ ст. Неадекватність змісту освіти, нездатність фахівців орієнтуватися у швидко мінливих економічних, технологічних, соціально-політичних й інформаційних реаліях навколишнього світу, а також іти в ногу з темпом розвитку науково-технічного прогресу зробили свій негативний внесок у ситуацію, що склалася в Україні. Реформи в сучасній вищій освіті України орієнтовані на безперервність освіти. Отже, основними напрямками розвитку нової освітньої парадигми української вищої школи визнано гуманізацію й гуманітаризацію освіти, розвиток ідеї педагогічної взаємодії викладача і студента на паритетній основі, розкриття творчого потенціалу особистості, широке використання інноваційних методів навчання, спрямованих на формування соціальної й професійної компетентності майбутніх фахівців, а також подальшу інформатизацію й комп'ютеризацію освітнього процесу.